

W NIEWOLI CIAŁA: ANOREKSJA JAKO REZULTAT DESTRUKCYJNEGO AUTORYTETU MEDIÓW

Wprowadzenie

Zadaniem niniejszego tekstu jest ukazanie jak bardzo symboliczne znaczenie powinna mieć dla współczesnych ludzi anoreksja. Ta ciężka i nierzadko śmiertelna choroba, którą cechuje brak akceptacji własnego ciała i obsesyjne pragnienie odchudzania się, może być traktowana jako odpowiedź psychiki dorastających dziewcząt na natarczywość mediów w promowaniu materialistycznych wartości, a zwłaszcza piękna, które staje się synonimem sukcesu i szczęścia.

1. Specyfika anoreksji

„Pierwsze wrażenie w kontakcie z osobą anorektyczną – obraz wyraźny jak zarys nagiego szkieletu – życia tragicznie pozbawionego pasji, witalności, i spontaniczności – przykuwa uwagę, lecz nie jest łatwy do zaakceptowania przez osobę z zewnątrz”¹.

Anoreksja od kilku dziesięcioleci wywołuje wiele pytań, dlatego uważa się ją nadal, pomimo osiągnięć współczesnej psychologii i medycyny, za chorobę tajemniczą i fenomen. Jest to choroba młodych kobiet (zaczyna się w wieku 8 – 18 lat, chociaż może pojawiać się u mężczyzn i u osób w średnim wieku i starszych) Wśród objawów anoreksji należy wymienić między innymi drastyczne odchudzanie się powodujące w krótkim czasie znaczącą niedowagę (na przykład waga osoby o wzroście 170 centymetrów może obniżyć się nawet do trzydziestu kilku kilogramów)², wyniszczenie organizmu, silny lęk przed otyłością, zaburzenie obrazu ciała oraz wielorakie zaburzenia hormonalne, będące następstwem

¹ M. Strober, *Managing the chronic, treatment-resistant patient with anorexia nervosa*, International Journal of Eating Disorders, 2004, 36, 3, s. 247.

² <http://www.biomedical.pl/komentarze/wszystkie-1-37.html>.

wyniszczenia organizmu. Anoreksja jest uważana za chorobę chroniczną³, a ponadto posiada największy wskaźnik śmiertelności spośród wszystkich zaburzeń psychicznych. Według najnowszych doniesień umiera od 4 do 20 % chorych⁴, przy czym niektórzy autorzy twierdzą, że ten wskaźnik może wynosić nawet 25 %⁵. Najczęstszą bezpośrednią przyczyną śmierci w przebiegu anoreksji są będące następstwem wyniszczenia i towarzyszących mu zaburzeń elektrolitowych i sercowo-naczyniowych: zastoinowa niewydolność krążenia; bezobjawowy wysięk osierdziowy oraz zawał serca jako końcowy etap choroby wieńcowej serca⁶. Należy dodać, że z powodu wymienionych komplikacji umierają osoby często bardzo młode, które nie przekroczyły trzydziestego roku życia, do których nigdy już nie odniesie się powiedzenie: „Wszystko, co piękne - przed tobą”. Mając dostęp do powyższych informacji, niejedna osoba może dojść do wniosku, że anoreksja to specyficzna forma samobójstwa, zwłaszcza, że tak twierdzą niektórzy badacze⁷. Stosunkowo najciekawszym terminem łączącym anoreksję z pragnieniem śmierci jest nazwa stworzona przez Hugh'a Crichtona-Millera⁸: „kompromis z samobójstwem”. Chociaż nie można zaprzeczyć, że w wypowiedziach osób z anoreksją, pojawiają się zdania świadczące o pragnieniu śmierci, to jednak odmowa jedzenia „która u pacjenta z inną chorobą mogłaby być uznana za próbę samobójczą, dla osoby z anoreksją

³ H. Draper, *Anorexia nervosa and respecting a refusal of life-prolonging therapy: A limited justification*, *Bioethics*, 2000, 14, 2, s. 120-133.; M. Gans, W.B. Gunn, *End stage anorexia: Criteria for competence to refuse treatment*, *International Journal of Law and Psychiatry*, 2003, 26, 6, s. 677-695.

⁴ Ch. Emborg, *Mortality and causes of death in eating disorders in Denmark 1970–1993: A case register study*, *International Journal of Eating Disorders*, 1999, 25, 3, s. 243–251; H. Draper, *Anorexia nervosa and respecting a refusal of life-prolonging therapy: A limited justification...* dz. cyt., s. 120-133 Ch. MacDonald, *Treatment resistance in anorexia nervosa and the pervasiveness of ethics in clinical decision making*, *The Canadian Journal of Psychiatry*, 2002, 47, 3, s. 267-270; Ch. MacDonald, *Treatment resistance in anorexia nervosa and the pervasiveness of ethics in clinical decision making*, *The Canadian Journal of Psychiatry*, 2002, 47, 3, s. 267-270; M. Gans, W.B. Gunn, *End stage anorexia: Criteria for competence to refuse treatment...* dz. cyt., s. 677-695.
http://adam.about.com/reports/000049_4.htm.

⁵ http://adam.about.com/reports/000049_4.htm.

⁶ J.H. Siegel, D. Hardoff, N.H. Golden, I.R. Shenker, *Medical Complications in Male Adolescents with Anorexia Nervosa*, *Journal of Adolescent Health*, 1995, 16, 6, s. 448-453; Ch. MacDonald, *Treatment resistance in anorexia nervosa and the pervasiveness of ethics in clinical decision making...* dz. cyt., s. 267-270; T. Inagaki, M. Yamamoto, K. Tsubouchi, T., Miyaoka, J. Uegaki, T. Maeda, J. Horiguchi, Y. Yamane, Y. Kato, *Echocardiographic investigation of pericardial effusion in case of anorexia nervosa*, *International Journal of Eating Disorders*, 2003, 33, 3, s. 364-366; R.L. Palmer, *Death in anorexia nervosa*. *Lancet*, 2003, 361, 9368, s. 1490; C. E. Ramacciotti, E. Coli, O. Biadi, L. Dell'Osso, *Silent pericardial effusion in a sample of anorexic patients*, *Eating and Weight Disorders*, 2003, 8, 1, s. 68-71.

⁷ M. Stobiecka, *Głód śmierci. Zaabsorbowanie tematyką śmierci w anoreksji psychicznej*, w: A. Suchańska (red.), *Podmiotowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania anoreksji*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000, s. 237-276; Y. Latzer, Z. Hochdorf, *Attachment to life in anorexia nervosa*, *Eating Disorders Review*, 2005, 16, 4, s. 1-3; A. Crisp, *Vulnerability to anorexia nervosa; Constitutional markers*, *European Eating Disorders Review*, 2006, 14, 3, s. 176-182.

⁸ Tamże, s. 176; A.H. Crisp, *Some aspects of the psychopathology of anorexia nervosa*, w: P.L. Darby, P.E. Garfinkel, D.M. Garner, D. Coscina (red.), *Anorexia nervosa. Recent developments in research*, Alan R. Liss, New York 1983, s. 15-29.

stanowi jedynie wyraz wyboru jedyne akceptowanego przez nią sposobu życia”⁹. Można to ująć w ten sposób, że osoby z anoreksją „wolą raczej umrzeć, niż być grube”¹⁰. Świadczy o tym następująca wypowiedź osób z anoreksją: „Oczywiście, że nie chcę umrzeć, chcę tylko utracić wagę, o to tutaj głównie chodzi”¹¹. Nieuchronnie pojawia się w tym miejscu pytanie „Jak to możliwe, że ci, którzy cierpią na tę chorobę ‘odrzucają’ życie bez niej?”¹². Dochodzimy tutaj do sedna tej tajemniczej choroby, jaką jest jej egosyntoniczność, a termin ten oznacza, że anoreksja jest doświadczana przez chorego pozytywnie, a nawet jest mu „potrzebna”¹³ do życia. Właściwie anoreksję można rozpoznać wyłącznie na podstawie tego jej aspektu, ponieważ „żadne inne zaburzenie psychiczne nie ma takiego charakteru”¹⁴. Egosyntonicznością anoreksji można wytłumaczyć doskonale samopoczucie fizyczne i psychiczne osób z anoreksją, przejawiające się „stanem spokoju”¹⁵ oraz „niewyczerpanym optymizmem”¹⁶, który przybiera postać zachwyty, natchnienia, triumfu, dumy i pewności siebie¹⁷. Nic dziwnego, że na uwagi dotyczące wychudzenia, osoba taka odpowiada: „Nigdy nie czułam się tak dobrze”¹⁸, a zaprzeczając chorobie twierdzi: „Nie cierpię, a zatem nie mogę być chora”¹⁹.

2. Współczesna kultura jako zagrożenie dla młodych kobiet

Według Dominiki Stecker-Bryczkowskiej „Kultura popularna stanowi potężny czynnik socjalizacji i może być znaczącym narzędziem nadawania sensu swojemu życiu i

⁹ M. Gans, W.B. Gunn, *End stage anorexia: Criteria for competence to refuse treatment...* dz. cyt., s. 680.

¹⁰ P. Beumont, T. Carney, *Can psychiatric terminology be translated into legal regulation: The anorexia nervosa example*, Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 2004, 38, 10, s. 824.

¹¹ J. Tan, T. Hope, A. Steward, *Competence to refuse treatment in anorexia nervosa*, International Journal of Law and Psychiatry, 2003, 26, 6, s. 702.

¹² M. Strober, *Managing the chronic, treatment-resistant patient with anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 247.

¹³ Tamże, s. 250.

¹⁴ M.M.H. Lamoureux, J.L. Bottorff J.L., *“Becoming the real me”: Recovering from anorexia nervosa*, Health Care for Women International, 2005, 26, 2, s. 184.

¹⁵ W. Vandereycken, *Denial of illness in anorexia nervosa – a conceptual review: Part I Diagnostic significance and assessment*, European Eating Disorders Review, 2006, 14, 5, s. 341.

¹⁶ Tamże, s. 342.

¹⁷ L.Serpell, J. Treasure, J. Teasdale, V. Sullivan, *Anorexia nervosa; friend or foe? A qualitative analysis of the themes expressed in letters written by anorexia nervosa patients*, International Journal of Eating Disorders, 1999, 25, 2, s. 177-186.

¹⁸ W. Vandereycken, *Denial of illness in anorexia nervosa – a conceptual review: Part I Diagnostic significance and assessment...* dz. cyt., s. 342.

¹⁹ Tamże, s. 341.

świata przez jednostkę”²⁰. Badaczka pisze: „Obecnie ludzie są coraz częściej postrzegani przez pryzmat ciała, a panująca kultura zawiera w sobie sporą domieszkę hedonizmu. Tym samym tożsamość człowieka z jego duszy przenoszona jest w coraz większym stopniu na ‘powłokę zewnętrzną’. To pociąga za sobą większą troskę i koncentrację na ciele oraz tendencję do konstruowania tożsamości w oparciu o własny wizerunek. Image można zmieniać, znaczy to, że tożsamość także jest plastyczna. Ciało ciągle się zmienia – tożsamość jest zmienna. Ciało ludzkie, stając się ośrodkiem ekspresji tożsamości, będzie ciągle kimś innym – zależnie od sezonu i mody?”²¹. Szczupłość = młodość = piękno²² jest w cenie, zatem osoby (zwłaszcza kobiety), które spełniają te wymagania kulturowe mogą się uważać za dzieci szczęścia. Media wydają się być najbardziej opiniotwórczym organem, dlatego „bycie piękną szczupłą kobietą z reklamy staje się wizją życiowego sukcesu, miarą popularności i szczęścia. Dążenia, pragnienia i wysiłki, ogólnie cała egzystencja kobiety, zostają podporządkowane idealnej wadze ciała”²³, zwłaszcza „telewizja bezsprzecznie jest jednym z podstawowych źródeł obowiązującego ideału kobiecego ciała, a nakładające się dziesiątki tego typu przekazów tylko potęgują i wzmacniają w umysłach kobiet, mężczyzn i dzieci wizję idealnej sylwetki. Obecnie telewizja w życiu wielu dzieci od najwcześniejszych ich lat stanowi zjawisko równie naturalne, jak oddychanie czy jedzenie”²⁴. Czy powinno budzić zdziwienie w tym kontekście poczucie większości dziewczynek w Polsce, że są grube i brzydkie²⁵, skoro z ekranów telewizorów i pierwszych stron gazet patrzą na nich piękne, nieskazitelnie wyglądające kobiety? Niestety fakt, że zdjęcia są głównie efektem, nie tyle zabiegów kosmetycznych (choć to także), co wielokrotnego retuszu komputerowego, zostaje przeoczony. Czy powinno budzić zdziwienie, że coraz młodsze dziewczęta (i coraz starsze kobiety, przedział wiekowy, w którym pojawia się anoreksja staje się z roku na rok

²⁰ D. Stecker-Bryczkowska, *Kultura popularna a kształtowanie się tożsamości własnego ciała u dzieci: warunki powstawania anorexia nervosa*, w: A. Suchańska (red.), *Podmiotowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania anoreksji*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000, s. 50.

²¹ Tamże, s. 51.

²² R.T. Abed, *The sexual competition hypothesis for eating disorders*, *British Journal of Medical Psychology*, 1998, 71, 4, s. 525-547; D. Stecker-Bryczkowska, *Kultura popularna a kształtowanie się tożsamości własnego ciała u dzieci: warunki powstawania anorexia nervosa...* dz. cyt.; S. Giordano, *Anorexia nervosa and its moral foundations*, *The International Journal of Children Rights*, 2005, 13, 1-2, s. 149-160.

²³ I. Wojciechowska, *Kiedy ciało ma decydujący głos w sprawie wartości człowieka – drogi prowadzące do tożsamości anorektycznej*, w: A. Suchańska (red.), *Podmiotowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania anoreksji*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000, s. 85.

²⁴ D. Stecker-Bryczkowska, *Kultura popularna a kształtowanie się tożsamości własnego ciała u dzieci: warunki powstawania anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 51.

²⁵ Stecker-Bryczkowska po przebadaniu 30 dziewcząt z klasy V i VI uzyskała następujące wyniki: 80% dziewczynek uważa, że szczupłym kobietom lepiej „układa się w życiu”, a kobiety szczupłe są szczęśliwsze; około 93% uważa, że kobiety szczupłe mają przyjaciół.

dłuższy) zapadają na anoreksję, która została nazwana przez Joannę Podgórską²⁶ trawstującą tytuł jednego z doskonałych filmów Krzysztofa Zanussiego „chorobą przenoszona drogą do doskonałości”? Nie powinna także już dzisiaj szokować wypowiedź jednej z uczestniczek forum internetowego poświęconego zaburzeniom jedzenia: „a ja się odchudzam i zapaść w anoreksję to moje największe marzenie ... pragnę tylko Any”²⁷ (skrót „anoreksja”, por. termin „proana”²⁸). „Wiele osób z anoreksją jest przekonanych, że poprzez bycie bardzo szczupłym, należą do elitarniej grupy składających się z modelek, aktorek i księżniczek (...)”²⁹. Ilona Wojciechowska³⁰ twierdzi, że ogromny udział w uruchomieniu tak zwanego pogotowia anorektycznego³¹ mają „mass media rozpowszechniające ideał szczupłego ciała, jako warunkujący sukces we wszystkich dziedzinach życia. To właśnie uleganie wpływom kreowanego ideału kobiecego ciała jest wskaźnikiem gotowości anorektycznej. Młoda kobieta wystawiona na działanie takich komunikatów zaczyna postrzegać własne ciało przez pryzmat proponowanego kanonu piękna. Niestety, w porównaniach często pozostaje na przegranej pozycji (...), wobec tego nie potrafi zaakceptować swej fizyczności, nie mówiąc już o pozytywnej jej ocenie. Łańcuch konsekwencji wydłuża się o kolejne ogniwo, jakim jest obniżenie samooceny, spadek własnej wartości, co nie rokuje dobrze dla powstającej tożsamości. Skoro bowiem poczucie własnej wartości (self-worth) jest znacząco niskie, to związane z nim self (w znaczeniu: osobisty, posiadający własną tożsamość) traci również na swym znaczeniu (...)”³².

²⁶ J. Podgórska, Znikające ciało: Anoreksja - śmiertelna choroba przenoszona drogą do doskonałości, *Polityka*, 2002, 24, s. 82- 84.

²⁷ <http://www.biomedical.pl/komentarze/-1624.html>.

²⁸ Pro-ana (od ang. pro-anorexia = „za anoreksją”), opisywana w ICD-10 (Międzynarodowa ...) (2000) - ideologia, w której dążenie do chudości jest postrzegane jako droga do ideału. Jest to styl życia, który traktuje anoreksję i inne zaburzenia odżywiania nie jako chorobę, lecz jako alternatywny sposób odchudzania będący po części świadomym wyborem. Jednym z haseł ruchu pro-ana jest zdanie Christophera Marlowe: „to, co mnie żywi, niszczy mnie”. Osoby związane z pro-ana mają często niską samoocenę i nie czują wstętu do swojego odbicia w lustrze. Pro-ana idzie też w parze z nienawiścią do jedzenia, traktując tę czynność jako zbędną konieczność. W pro-anie ważna jest motywacja do zrzucania kilogramów. Na stronach poświęconych temu zagadnieniu znajdują się działy z materiałami mającymi zmotywować do dalszego chudnięcia lub utrzymania niskiej wagi. W pro-anie upatrywany jest sposób na szczęśliwe życie i osiągnięcie ważnego celu. Głównym miejscem publicznego funkcjonowania ruchu pro-ana jest internet.

²⁹ S. Blank, Y. Latzer, *The boundary-control model of adolescent anorexia nervosa: An integrative approach to etiology and treatment?* *American Journal of Family Therapy*, 2004, 32,1, s. 49.

³⁰ I. Wojciechowska, *Kiedy ciało ma decydujący głos w sprawie wartości człowieka – drogi prowadzące do tożsamości anorektycznej...* dz. cyt.

³¹ Syndrom gotowości anorektycznej, tak zwane pogotowie anorektyczne to konstrukt stworzony przez Beatę Ziółkowską, która określa nim tendencję organizmu do redukowania przyjmowania pokarmów w sytuacji trudności (za: Wojciechowska *Kiedy ciało ma decydujący głos w sprawie wartości człowieka – drogi prowadzące do tożsamości anorektycznej...* dz. cyt., s. 84).

³² Tamże, s. 85.

3. W poszukiwaniu siebie

Można to w ten sposób określić, że osoba cierpiąca na anoreksję „nie potrafi też wypracować sobie innego kanonu wartości, który byłby kierunkowskazem jej życia, aniżeli systemu opartego na kontrolowaniu wagi i wymiarów swego ciała”³³. „Odchudzając się, dziewczyna konstruuje własną (powieloną) kobiecość, która w założeniu ma stać się paszportem do ‘wszystkiego, co jest w życiu dobre’ ”³⁴. Odtąd jest ona „skazana jest na ciągłą walkę z samą sobą o zachowanie tożsamości, tylko bowiem szczupłe ciało jest tego gwarancją. Zatem obiektywny brak tożsamości w wewnętrznym odczuciu takim nie jest”³⁵. „To ciało, jego atrybuty, a przede wszystkim odpowiednie wymiary stają się wyznacznikami tego ‘kim człowiek jest’ i jednoznacznie określają jego wartość”³⁶. Jak już wspomniano, egosyntoniczność anoreksji oznacza, że ta choroba jest potrzebna choremu do życia, ale należy zadać sobie pytanie: dlaczego? Pierwsza nasuwająca się odpowiedź wiąże się z dobrym samopoczuciem, jakie zapewnia anoreksja choremu, ale nawet, gdyby przyjąć biologiczne teorie anoreksji, według których wychudzenie powoduje wzrost poziomu endorfin nazwanych hormonami szczęścia (tak zwana hipoteza endorfinowa anoreksji³⁷), poprzestanie na takim tłumaczeniu byłoby niewątpliwie obarczone błędem redukcjonizmu. Natomiast za wysoce wiarygodne wydaje się interpretowanie takiego pozytywnego samopoczucia, faktem odnalezienia po okresie pełnych niepokojów poszukiwań - swojego miejsca w życiu, eriksonowskiej „własnej niszy”³⁸, czyli dokonania „wyboru siebie”³⁹. Jest to jednocześnie wybór anoreksji. Jest to jedyne według chorych „rozwiązanie, które w sobie właściwy patologiczny sposób, pracuje dla nich”⁴⁰. Jacinta O. E. Tan i współautorzy⁴¹ stwierdzają, że anoreksja pojawia się jako specyficzna reakcja na kryzys tożsamościowy w okresie adolescencji, a „anorektyczna osobowość”⁴² zostaje utworzona jako ucieczka od

³³ Tamże, s. 89.

³⁴ Tamże, s. 87.

³⁵ Tamże, s. 93.

³⁶ Tamże, s. 97.

³⁷ M. Starzomska, *Anoreksja. Trudne pytania*, Impuls, Kraków 2006.

³⁸ M. Opoczyńska, *Moratorium psychospołeczne – szansa czy zagrożenie dla rozwoju*, w: A. Gałdowa (red.), *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999, s. 126, s. 132; Tenże, *Istnienie jako zamieszkiwanie*, w: M. Opoczyńska (red.), *Wprowadzenie do psychologii egzystencjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004, s. 44-54.

³⁹ M. Opoczyńska, *Moratorium psychospołeczne – szansa czy zagrożenie dla rozwoju...* dz. cyt., s. 126.

⁴⁰ A. Lemma-Wright A., *Starving to live. The paradox of anorexia nervosa*, Central Book Publishing, London 1994, s. 65.

⁴¹ J.O.A. Tan, T. Hope, A. Steward, *Anorexia nervosa and personal identity: The accounts of patients and their parents*, *International Journal of Law and Psychiatry*, 2003, 26, 5, s. 533-548.

⁴² Tamże, s. 544.

niskiej samooceny i niepewności, która pojawia się w tym okresie życia. Z kolei Mary M. H. Lamoureux i Joan L. Bottorff uważają, że choroba ta jest „w sposób nieświadomy stosowana jako sposób radzenia sobie z wymaganiami, jakie niesie z sobą życie lub trudnościami związanymi z dojrzewaniem”⁴³. Osoba taka poszukuje własnej tożsamości, i wybiera tę, która wydaje się najłatwiejsza do zauważenia i przyjęcia. Jest wręcz przygotowana przez media, jakby specjalnie dla niej, dlatego określa się ją jako „tożsamość medialną”⁴⁴ albo „tożsamość gotową”⁴⁵ lub „tożsamość nadaną”⁴⁶, która jest dosyć prosto skonstruowana, a mianowicie tożsamość jest rozumiana jako szczupłe ciało, stąd taką tożsamość opisuje się też jako „szczupłą”⁴⁷, i oczywiście „anorektyczną”⁴⁸. W tym świetle oczywiste wydaje się, że dla osób z anoreksją ich choroba jest „nieodłącznie związana z ich poczuciem tożsamości”⁴⁹, i odwrotnie: „tożsamość pacjenta jest spleciona z jego chorobą”⁵⁰. Można powiedzieć, że osoba z anoreksją postrzegając siebie jedynie przez pryzmat choroby, łączy swoją tożsamość z tą chorobą⁵¹. Taki związek oznacza przede wszystkim poczucie, że anoreksja może pomóc w określeniu własnej tożsamości i wynika prawdopodobnie z tego, że ograniczanie kalorii jest jedną z niewielu rzeczy lub wręcz jedyną rzeczą w życiu osoby chorej, w których ta osoba czuje się „dobra”⁵². Świadczą o tym następujące zdania osób z anoreksją: „Moją jedyną tożsamością są stopnie i moje ciało ...” „Kiedy spoglądałam w lustro, widziałam kogoś pięknego; widziałam siebie ... Im wyraźniejszy był zarys mojego szkieletu, tym bardziej czułam, że wyłania się moje prawdziwe ja (...). Bez anoreksji byłabym ‘niczym’ ”⁵³. „Życie bez zaburzenia jedzenia byłoby życiem bez tożsamości”⁵⁴. Na pytanie terapeuty: „Jeśli twoja

⁴³ M.M.H. Lamoureux, J.L. Bottorff, *“Becoming the real me”: Recovering from anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 184.

⁴⁴ I. Wojciechowska, *Kiedy ciało ma decydujący głos w sprawie wartości człowieka – drogi prowadzące do tożsamości anorektycznej...* dz. cyt., s. 96.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, s. 97.

⁴⁷ F. Fransella, E. Button, *The „construing” of self and body size in relation to maintenance of weight gain in anorexia nervosa*, w: P.L. Darby, P. E. Garfinkel, D. M. Garner, D. V. Coscina (red.), *Anorexia nervosa. Recent developments in research*, Alan R.Liss, New York 1983, s. 107-117.

⁴⁸ I. Wojciechowska, *Kiedy ciało ma decydujący głos w sprawie wartości człowieka – drogi prowadzące do tożsamości anorektycznej...* dz. cyt., s. 92.

⁴⁹ M.M.H. Lamoureux, J.L. Bottorff J.L., *“Becoming the real me”: Recovering from anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 175.

⁵⁰ C.M. Bulik, K.S. Kendler, *“I am what I (don’t) eat”: Establishing an identity independent of an eating disorder*, *American Journal of Psychiatry* 2000, 157, 11, s. 1755.

⁵¹ S. Blank, Y. Latzer, *The boundary-control model of adolescent anorexia nervosa: An integrative approach to etiology and treatment?...* dz. cyt., s. 49.

⁵² M.M.H. Lamoureux, J.L. Bottorff J.L., *“Becoming the real me”: Recovering from anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 175.

⁵³ A. Lemma-Wright A., *Starving to live. The paradox of anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 40.

⁵⁴ C.M. Bulik, K.S. Kendler, *“I am what I (don’t) eat”: Establishing an identity independent of an eating disorder...* dz. cyt., s. 1757.

anoreksja nagle znikłaby w magiczny sposób, co by się zmieniło?”, jedna z chorych kobiet odpowiedziała: „Wszystko. Moja osobowość byłaby inna. Jestem przekonana, że jest ona jakby wielką częścią mnie i - nie sędzę, abym mogła się jej kiedykolwiek pozbyć (...)”⁵⁵⁵⁶. Inna chora przyznała: „To straszne, ale jest ona najważniejszą rzeczą w moim życiu ... Jest o wiele ważniejsza niż relacje z ludźmi, uniwersytet czy praca (...) gdybym miała wybierać, porzuciłabym uniwersytet i cały czas poświęciłabym dążeniu do szczupłości. Nawet teraz, gdyby dano mi możliwość powrotu na uniwersytet pod warunkiem przybrania na wadze, powiedziałabym: nie”⁵⁷.

4. W pułapce własnego ciała

Anoreksja pomimo swoich wielu „walorów” jednak zawodzi. Poczucie euforii, lekkości, zanik cykli biologicznych dający złudzenie, że czas się zatrzymał coraz częściej przeplatają się z poczuciem zniechęcenia. Pojawia się osteoporoza, skóra staje się pomarszczona jak u staruszki, śmierć z dnia na dzień jest coraz bardziej realna. Coraz częściej osoba z anoreksją dochodzi do wniosku, że anoreksja tylko „udaje”⁵⁸ przyjaciela, a w rzeczywistości jest wrogiem, ponieważ kontroluje życie i pochłania cały czas, doprowadza do depresji oraz izolacji⁵⁹. W ten sposób dziewczyna dążąca do szczęścia znalazła się w „pułapce”⁶⁰, a „ciężka praca” na rzecz uzyskania idealnej figury nigdy nie przynosi, w ich własnych oczach, ostatecznych rezultatów, choć obiektywnie dawno została przekroczona granica wymarzonej wagi”⁶¹. „Tożsamość anorektyczna, z racji tego, że została jakby kulturowo nadana, nieustannie ciąży nieadekwatnością wobec prawdziwej natury swej ofiary”⁶². Oznacza to, że proces odchudzania „dąży w kierunku ‘odcieleśnienia’ by dojść do wewnętrznej istoty – tak naprawdę to nieskończony proces dochodzenia do prawdziwego

⁵⁵ J. Tan J., T. Hope T., A. Steward, *Competence to refuse treatment in anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 702; J.O.A. Tan, T. Hope, A. Steward, *Anorexia nervosa and personal identity: The accounts of patients and their parents...* dz. cyt., s. 542.

⁵⁶ Tamże, s. 542.

⁵⁷ J. Tan J., T. Hope T., A. Steward, *Competence to refuse treatment in anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 702.

⁵⁸ L. Serpell, J.D. Teasdale, N.A. Troop, J. Treasure, *The development of the P-CAN, a measure to operationalize the pros and cons of anorexia nervosa*, *International Journal of Eating Disorders*, 2004, 36, 4, 418.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże, s. 422.

⁶¹ I. Wojciechowska, *Kiedy ciało ma decydujący głos w sprawie wartości człowieka – drogi prowadzące do tożsamości anorektycznej...* dz. cyt., s. 85.

⁶² Tamże, s. 93.

ja”⁶³. „To niezrozumiałe dla otoczenia poczucie braku efektywności działania, wyrastające z nierealistycznego obrazu swego ciała, zapoczątkowuje patologiczny proces błędnego koła, dodatkowo napędzany przez paradoks, iż zamiast oczekiwanego uwielbienia za własną atrakcyjność spotyka człowieka społeczne wykluczenie”⁶⁴: osoba z anoreksją pragnęła być księżniczką i nią jest, tyle że za Jackiem Rusterą można by ją nazwać „Księżniczką w wieży z kości ... własnych”⁶⁵. Obrazowo można by określić, że świat, który miał być idealny, przekształca się w „złotą klatkę”⁶⁶, a nawet „więzienie”⁶⁷. Warto przytoczyć w tym miejscu znaczące słowa Mary Selvini Palazzoli „Osoba z anoreksją jest złapana w okrutną pułapkę. Odmawia jedzenia, aby zachować tożsamość, lecz, aby przeżyć (zachować życie) musi jeść i to jest odczuwane przez nią jako zdrada samej siebie”⁶⁸. Na uwagę zasługują także słowa Edwardsa, który napisał: „Być anorektykiem to znaczy stwarzać i zamieszkiwać koszmarny świat, w którym podstawowe ludzkie potrzeby nie mogą być i nie będą spełnione – jest to ascetyczne więzienie z coraz bardziej zawężającymi się granicami”⁶⁹.

5. Anoreksja choroba duszy

Każdy, kto przygląda się tragedii osoby z anoreksją, na pewno myśli, że anoreksja to ciężka choroba, być może gdzieś głęboko pojawia się myśl: „to kaprys, nie choroba”. Może także przyjść na myśl fragment Ewangelii św. Mateusza: „Cóż bowiem za korzyść odniesie człowiek, choćby cały świat zyskał, a na swej duszy szkodę poniósł?”⁷⁰. Cóż bowiem z tego, że dziewczyna wydaje się „sięgać gwiazd” osiągając ideał urody, skoro jest to tylko pozorny sukces, a ideał staje się nieosiągalny. Tożsamość osoby anorektycznej bez zakorzenienia w tym, co duchowe, staje się coraz bardziej bezbarwna, wreszcie wydaje się zniknąć. Nie powinno zatem zaskakiwać, że osoba z pewnym stażem anoreksji, która już zauważyła, do

⁶³ Tamże, s. 93-94.

⁶⁴ Tamże, s. 85.

⁶⁵ J. Ruster, *Księżniczka w wieży z kości ... własnych*, Elle, 1996, XI, s. 66.

⁶⁶ H. Bruch, *Golden cage. The enigma of anorexia nervosa*, Vintage Books, USA 1979.

⁶⁷ A. Lemma-Wright A., *Starving to live. The paradox of anorexia nervosa...* dz. cyt., s. 55, s. 58.

⁶⁸ Tamże, s. 55.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ *Ewangelia według świętego Mateusza, Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalmi*, Edycja świętego Pawła, Częstochowa 2005, 16, 26.

czego ona prowadzi, opisuje swój stan psychiczny jako „nicość”⁷¹ (ang. „nothingness”), „martwość”⁷² (ang. „deadness”), „dewastującą pustkę”⁷³ (ang. „devastating emptiness”).

6. Anoreksja – symbol deprecjacji duchowości we współczesności

Święta Teresa z Lisieux powiedziała kiedyś o swojej fotografii „Tak, to koperta. A kiedy ukaże się list?”⁷⁴. Miała zapewne na myśli to, o czym wiele współczesnych ludzi wydaje się zapominać, że liczy się nie ciało, a to, jakie wnętrze ono skrywa. Powyższe słowa tej Wielkiej Świętej, która żyła pod koniec XIX wieku, mogą zaskakiwać współczesnego człowieka, i to bynajmniej nie tylko niewierzącego. Postawmy się w sytuacji człowieka, który bardzo chce skupić się na duchowości, jednak żyje w tak zwanym „świecie”, czyli jest osobą świecką. Taki człowiek, pomimo najlepszych często intencji, żyje w świecie w kultu ciała, pieniędzy, wysokiej samooceny, jawnej lub podawanej w „białych rękawiczkach”, kryptopornografii, W takim świecie nie ma miejsca dla osób starszych, słabych, nieurodzivych. Świat wydaje się piękny, kolorowy, rozbawiony. Ból usuwa się tabletką, a nie dość idealny wygląd – operacją plastyczną (nieraz zamiast książeczki do nabożeństwa oferuje się dzieciom jako prezent komunijny właśnie takie zabiegi) (por. termin „dysmorfofobia”⁷⁵) lub pobytem w solarium. Matki dążą do tego, aby wyglądać przynajmniej tak młodo jak ich córki, nawet mężczyźni zaczynają obsesyjnie walczyć ze zmarszczkami i pieczołowicie pielęgnują paznokcie (por. termin „metroseksualizm”⁷⁶). Opisywany człowiek żyje w świecie sztucznym jak kolejne sceny z filmu Matrix⁷⁷, bo jest to świat kreowany, a nawet sterowany przez massmedia, które epatują tym wszystkim, co z perspektywy człowieka wierzącego nie powinno mieć znaczenia. To, jak człowiek wierzący odnajdzie się w tej sytuacji, zależy nieraz od niezwykle subtelnych decyzji. Czy matka zamiast anorektycznej lalki Barbie kupi dziecku lalkę- niemowlę? Czy z okazji Komunii Świętej ubierze swoją

⁷¹ M. Levens, *Eating disorders and magical control of the body. Treatment through art therapy*, Routledge, London 1995, s. 74.

⁷² Tamże, s. 55.

⁷³ Tamże, s. 36.

⁷⁴ *Żółty zeszyt. Ostatnie rozmowy św. Teresy od Dzieciątka Jezus zebrane przez Matkę Agnieszkę od Jezusa*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2003, s. 24.

⁷⁵ Charakteryzuje się ona subiektywnym wrażeniem zaburzenia obrazu estetyki własnego ciała, mimo braku widocznych defektów w wyglądzie. Czasem taki defekt ciała jest tylko wyolbrzymiony (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Dysmorfofobia>).

⁷⁶ Inaczej styl Metro - zjawisko społeczne, styl życia upowszechniany wśród młodych mężczyzn przez współczesną kulturę masową, w którym szczególną rolę odgrywa skupienie na własnej cielesności, podążanie za modą, korzystanie ze zdobyczy kosmetyki, przywiązywanie wagi do własnej atrakcyjności - cechy dotychczas kojarzone z kobiecością (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Metroseksualizm>).

⁷⁷ Matrix, 1999, film science fiction, USA, reżyseria L. i A. Wachowscy.

córkę skromnie, czy wręcz przeciwnie: sprawi, że to, co powinno być głęboko duchowym przeżyciem stanie się rewią mody i prezentów? Czy ta sama matka zamiast na kilkugodzinny zabieg kosmetyczny uda się wraz z dziećmi na popołudniowy spacer? Prawdopodobnie każdy człowiek, który nie próbuje mówić „nie” temu „złotemu cielcowi” naszych czasów, jakim jest magia piękna, znajdzie się w sytuacji goniącego swój ogon psa. Tak, jak osoba z anoreksją chce być coraz szczuplejsza, tak i on będzie chciał być coraz piękniejszy, a jeśli nie piękniejszy, to pod wieloma względami lepszy (od innych). Niepokojem napawa fakt, że zasadniczą przyczyną tego bezsensownego współczesnego „wyścigu szczurów”, jest to, że nie wypada nie biec, bo biegają prawie wszyscy, natomiast gdyby się zastanowić gdzie biegają, odpowiedź byłaby trudna. W tym miejscu przychodzi na myśl następująca wizja św. Faustyny: „W pewnym dniu ujrzałam dwie drogi: jedna szeroka, wysypana piaskiem i kwiatami, pełna radości i muzyki i różnych przyjemności. Ludzie idąc tą drogą tańcząc i bawiąc się – dochodzili do końca, nie spostrzegają się, że już koniec. A na końcu tej drogi była straszna przepaść, czyli otchłań piekielna. Dusze te na oślepy wpadały w tę przepaść, jak szły, tak i wpadały. A była ich wielka liczba, że nie można było ich zliczyć. I widziałam drugą drogę, a raczej ścieżkę, bo była wąska i zasłana cierniami i kamieniami, a ludzie, którzy nią szli ze łzami w oczach i różne boleści były ich udziałem. Jedni padali na te kamienie, ale zaraz powstawali i szli dalej. A w końcu drogi był wspaniały ogród przepelniony wszelkim rodzajem szczęścia i wchodziły tam te wszystkie dusze. Zaraz w pierwszym momencie zapomniały o swych cierpieniach”⁷⁸. Warto rozważyć, czy powyższe słowa nie odnoszą się do współczesności?

7. Anoreksja jako ostrzeżenie

Anoreksję można uznać za znak ostrzegawczy, że dzieje się źle. Wydaje się bowiem, że zło we współczesnym świecie przenika najlepiej poprzez kanał, który określiłabym jako estetyczny. Ciało jest ciągle bezczeszczone, co już nawet nie wywołuje w nikim szoku, gdyż ludzie stają się coraz bardziej apatyczni (czyli obojętni) moralnie⁷⁹. Jesteśmy oto świadkami intensywnej „inflacji” godności ciała na ekranach telewizorów, kin, w Internecie, książkach. Dla niewielu ludzi problemem jest obnażanie go, upadlanie przez liczne przygodne kontakty seksualne, rozszarpywanie (dwóch ciał) przez aborcję, czy zabijanie przez rozliczne nałogi.

⁷⁸ F. Kowalska, *Dzienniczek*, Kuria Metropolitalna, Kraków 1983, ustęp 153.

⁷⁹ K. Obuchowski, *W poszukiwaniu właściwości człowieka*, Oficyna Wydawnicza Garmond, Poznań 2001.

Ciało jest dumne z siebie lub bardzo sobą zawstydzone. Ciągłe zmieniane, operowane, tatuowane, retuszowane w gazetach, właściwie nie jest już prawdziwe. Ta sztuczność „infekuje” powoli człowieka, który czuje się coraz bardziej znękany (nie wiem czym), zmęczony (nie wie dlaczego), chce uciec (ale dokąd?), dociera do niego, że już nie wystarcza kilkugodzinny pobyt w centrum odnowy biologicznej, bo być może co innego trzeba tu ratować , aby poprawić sobie humor robi wielkie zakupy, ale to jedynie doraźnie podwyższa nastrój, a konsekwencje tego odreagowania są często bardzo kosztowne⁸⁰ W ten sposób mija dzień za dniem, i wreszcie życie kończy się być może w atmosferze eriksonowskiej egzystencjalnej rozpacz⁸¹. Anoreksja - zjawisko niezrozumiałej nienawiści do własnego ciała, staje się klarowne, na tle współczesnego świata. Coraz większe żniwo zbiera choroba, która polega na ... dążeniu do piękna: obsesji współczesności.

Zamiast zakończenia

Warto nawiązać na koniec do filmu „Czeski sen”⁸². Reżyserzy w swoim filmie zaaranżowali kampanię promocyjną dla nieistniejącego supermarketu o nazwie „Czeski sen”. Wynajęli w tym celu specjalistów od reklamy, którzy zajęli się przygotowaniem przebiegu całej kampanii. Powstało logo supermarketu, reklamy telewizyjne i radiowe, ulotki, plakaty, a przede wszystkim wybudowano na krótko przed dniem „wielkiego otwarcia” fasadę rzekomego supermarketu. Młodym filmowcom udało się zgromadzić na podmiejskiej łące blisko 2000 ludzi. Zaczął się „wielki bieg przełajowy” z metą w ... nieistniejących drzwiach nieistniejącego supermarketu. Ludzie, którzy biegli najszybciej, byli najbardziej zdenerwowani tym, że za kolorową fasadą znajdowało się tylko rusztowanie, na którym się ona wspierała. Być może współcześni ludzie biegną również ku „fasadzie” z napisem: „piękno”, oby jak najmniej ludzi spotkało rozczarowanie zaraz za „metą”, do której dążą. Nie wiadomo, jaka była ostateczna „meta” osób z anoreksją, które umarły ... z głodu, ale na pewno zapłaciły wysoką cenę za osiągnięcie tego, o co walczyły, a co okazuje się być tak zawodne. Jakże wielkim paradoksem jest, że osoby z anoreksją, piękno utożsamiają także w moralnością⁸³, przecież media wydawały się obiecywać im jedynie sukces, nie – doskonałość

⁸⁰ R. F. Baumeister, T. F. Heatherton, D. Tice, *Utrata kontroli. Jak i dlaczego tracimy zdolność samoregulacji*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2000.

⁸¹ J. Basistowa, *Istota i rozwój tożsamości w koncepcji E.H. Eriksona*, w: A. Gałdowa (red.), *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999, s. 111-121.

⁸² *Czeski sen*, 2004, film dokumentalny, Czechy, reżyseria Klusák V. i Remunda F.

⁸³ S. Giordano, *Anorexia nervosa and its moral foundations...* dz. cyt.

moralną czy zbawienie, ale patologiczny światopogląd coraz bardziej rozwija się niszcząc wszystkie sfery życia⁸⁴. A „spektakl szczupłości”⁸⁵ wciąż trwa...

⁸⁴ Y. Melamed, R. Mester, J. Margolin, M. Kalian, *Involuntary treatment of anorexia nervosa*, International Journal of Law and Psychiatry, 2003, 26, 6, s. 617–626.

⁸⁵ M. Warin, *Primitivising anorexia: The irresistible spectacle of not eating*, The Australian Journal of Anthropology, 2004, 15, 1, s. 102.